

Використані джерела

1. Античная музыкальная эстетика: [Вступ. очерк, собр. текстов и перевод А. Ф. Лосева, предисловие В.П. Шестакова]. – М.: Музгиз, 1960. – 304 с.
2. Боэций. О музыкальном установлении / Боэций: [Пер. с лат., комментарии, исследование Е.В. Герцмана]. – СПб.: Глаголь, 1995. – 480 с.
3. Гегель Г. Ф. Сочинения в 14 томах / Г.Ф. Гегель. – М.: Искусство, 1958. – Т. XIV. – Кн. 3. – 1958. – 625 с.
4. Гудимова С. А. Музыкальная эстетика: науч.-практ. пособие / С. А. Гудинова [под. ред. Скворцова Л.В., Галинской И.Л.]. – М.: ИНИОН РАН, 1999. – 283 с.
5. Лукьянов А. В. Мысли о культуре и философии России / А. В. Лукьянов // Философский космос России: сб. науч. тр. – Уфа, 1998. – С. 37–39.
6. Музыкальная эстетика стран Востока [Под общ. ред. В.П. Шестакова]. – М.: Музыка, 1967. – 414 с.
7. Руссо Ж.-Ж. Избранные сочинения в 3 томах / Ж.-Ж. Руссо. – М.: Государственное издательство худ. литературы, 1961. – Т.1. – 1961. – 851 с.
8. Суханцева В.К. Музыка как мир человека (от идеи Вселенной к философии музыки)/ В.К. Суханцева. – К.: Факт, 2000. – 176 с.
9. Фишер К. История новой философии: в 10 т. / К. Фишер // Фихте. Жизнь, сочинения и учения. – СПб.: РХГИ, 2004. – Т.4. – 2004. – 733 с.
10. Хайдеггер М. Время и бытие / Мартин Хайдеггер: [Сост., пер. с нем. и комм. В. В. Библихина]. – М.: Республика, 1993. – 447 с.
11. Холопов Ю Н. О сущности музыки (последняя статья Ю.Н. Холопова, 2003г.) / Юрий Николаевич Холопов и его научная школа. – М., 2004. – С. 6–17.
12. Шеллинг Ф.В. Философия искусства / Ф.В. Шеллинг: [Под общ. ред. М.Ф. Овсянникова; пер. с нем. П.С. Попова]. – М.: Мысль, 1999. – 608 с.

УДК 130.2

Євген Олександрович Філь
аспірант Східноукраїнського національного
університету імені В. Даля

**РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ У СТРУКТУРІ
СЕКУЛЯРИЗОВАНОГО СОЦІУМУ**

Стаття присвячена проблемі релігійних орієнтирів людини у секуляризованому суспільстві. Розглядаються причини кризи світогляду сучасної людини. Автором аналізуються зміни особистісних цінностей людини й трансформації поняття "особистість" у сучасному секуляризованому соціумі.

Ключові слова: духовні цінності, особистість, культурна спадкоємність, традиція, утилітарність, секуляризація, глобалізація, десакаралізація, сакральне, суспільство споживання.

The article is devoted to the religious orientation of man in a secular society. The reasons of the crisis worldview of modern man. The author analyzes the changes in the personal values of the person and the transformation of the concept of "personality" in the modern secularized society.

Keywords: cultural values, personality, cultural succession, tradition, utility, secularization, globalization, profane, sacred, consumer society.

Актуальність даної проблеми визначається реаліями сучасного стану українського суспільства. Складністю процесів перехідного періоду напруженою в атмосфері духовного життя, сутнісною рисою якого є руйнування фундаментальних основ традиційного духовного життя, наростання відчуття втрати гарантованого буття індивіда. Інтелектуальна атмосфера й духовні шукання людини в сучасному суспільстві визначаються усвідомленням кризи системи світоглядних орієнтирів. Причому відчуття кризи фундаментальних підстав людського буття й пошуки виходу з неї характерні як для західної цивілізації, так і для України, що говорить про загальні тенденції, що відбуваються у світі, незалежно від пануючої соціально-політичної ситуації. Таким загальним процесом є глобалізація. Тенденції глобалізації, спостережувані в сучасному світі, являють собою процеси в основному економічного характеру, але слід також вказати на культурну складову глобалізації. Ніколи раніше не було настільки гострого відчуття спільності проблем, тісного взаємозв'язку й взаємозалежності індивідів, країн, цивілізацій. Світ, залишаючись політично, культурно й соціально мозаїчним, у своїх сутнісних підставах завдяки глобалізації дедалі більше сприймається як єдиний, цілісний.

Глобалізація як явище, що характеризує сучасний суспільний розвиток, розглядалася в працях Д. Голдблатта, Ф. Фукуями, Є. Азроянца, З. Баумана, А. Тойнбі, Є. Леруа, П. Тейяра де Шардена, К. Ясперса, В. Іноземцева, А. Уткіна, Д. Хелда, А. Чернова, А. Чумакова.

Глобалізація – процес, який постійно підсилюється вже протягом декількох століть. Він характеризується взаємовпливом культур і народів, "уявною" єдністю людства, розвитком нових інформа-

ційних технологій, створенням єдиного світового ринку товарів і послуг та інших матеріальних факторів. "Процес глобалізації інтернаціональний, у загальній формулі суспільної свідомості націй і народів можна знайти якийсь внесок з усіх куточків світу. Але у своїх фундаментальних цінностях, заснованих на товарно-грошових відносинах, цей процес створений на Заході" [6]. Відмітними рисами впливу глобалізації на духовні цінності суспільства можна назвати такі: трансформація системи звичних, ціннісних орієнтирів, ламання світоглядних концепцій, посилення в суспільному житті й свідомості секуляризаційних процесів, які ведуть до повної духовної десакралізації.

Головною рисою глобалізації можна назвати зменшення впливу релігії в суспільстві й на суспільство. Це явище йменують секуляризацією. Проблеми впливу секуляризації на суспільство в цілому досліджені в працях К.Барта, М.Еліаде, Р. Белла, П. Бергера, О. Богданової, Д.Бонхеффера, Р. Бульмана, В. Гури, Х. Коксу, Т. Парсонса, П. Тилліха, та ін.

Термін "секуляризація" (від пізньолатинського *saecularis* – мирський, світський) зазвичай трактується як процес зниження ролі релігії у свідомості людей і житті суспільства, перехід від суспільства, регульованого переважно релігійною традицією, до світської моделі суспільного устрою на основі нерелігійних норм. Секуляризація відкрито не проявляється як боротьба з релігією, але вона тіснить її й релятивізує релігійну картину світу й тим самим її обеззброює. Що в підсумку приводить до того, що релігія починає сприйматися як приватна справа. Секуляризація створює думку, начебто є речі більш необхідні суспільству, ніж віра. Це приводить до того, що "віруючі люди" розглядаються як обмежені по складу групи, які тепер не відіграють істотної ролі в суспільному житті. Світ дедалі менше звертається до релігійних норм і цінностей у пошуках джерела етики та змісту. Відтак секуляризація витісняє релігію із суспільства, перетворюючи його в нерелігійне, заміщаючи релігію основним ідолом Західного суспільства – утилітарністю.

Процеси секуляризації суспільства зумовлені втратою єдиної ідеології сакрального, ексклюзивні права на яку багато століть належали церковному інституту. Ослаблення цього інституту спричинило десакралізацію соціального простору, яке, однак, не привело до зникнення або різкого ослаблення сакрального виміру соціуму, але лише до його трансформації й переорієнтації на інші цінності й "святини". Досить часто така трансформація носила регресивний і деструктивний характер, оскільки на зміну християнському світогляду прийшли різні тоталітарні й антилюдські світоглядні установки. Вони й привели до духовної кризи людини як особистості внаслідок втрати нею традиційних християнських цінностей і світоглядних концепцій. "Світоглядні й моральні стандарти глобалізації – ідеології "золотого мільярду" – породили особливий спосіб життя, одягу, їжі, смаків, особливу музику й інші засоби художнього вираження дійсності, які ототожнюються з високим рівнем життя в розвинених країнах. Тому введення нових цінностей найчастіше пов'язане з ламанням колишніх відносин, розривом традиційних зв'язків між людьми й у самому суспільстві, прийняттям "передових" художніх смаків і однакового стилю життя. Так сучасна людина потрапила в залежність від технічного прогресу й стала бранцем споживання, задоволення нижчих пристрасних початків своєї природи [1], у цьому бачить дію деструктивних процесів глобалізації на суспільство Архієпископ Августин.

Трагічний розрив людини з Богом як основу кризи особистості глибоко аналізують такі філософи й теологи, як Р. Гвардині, Е. Жильсон, Г. Кюнг, Ж. Маритен, І. Мец та ін. Дані філософи вбачають причину духовної кризи в орієнтації людини на нехристиянські цінності, гонитві за прибутком, яка зумовлює руйнування гармонії особистості в сфері духовного життя. Р. Гвардині називав цю обставину трагедією сучасного суспільства, оскільки воно орієнтує людину на нехристиянські цінності. У результаті цього тріумфу бездуховна цивілізація, у якій Бог остаточно вмер. У такому суспільстві результати діяльності людини стають протилежними її справді людським цілям, виникає ситуація цивілізації, що збунтувалася проти людини, формується "не-культурна культура". М. Марсель, наприклад, вказував, що деградація культури, що втратила християнську основу, веде до поневолення особистості, до обмеження можливостей її творчого самовираження, атрофії в ній духовного початку, забуття вищих цінностей, гіпертрофії володіння, поневолення людини технікою. К. Барт затверджував, що людина у дехристиянізованій культурі випробовує відчуження від неї, оскільки виявляє, що така культура не в змозі відповісти на останні життєво важливі питання. Він зовсім справедливо констатує, що ця культура позбавлена істотного для людини змісту.

К. Барт одну з основних причин кризи цінностей у сучасній культурі бачить в обоюсторонній людині самої себе і своїх власних діянь. А. Швейцер вважав коренем духовної кризи людини орієнтацію її на неправильні нерелігійні цінності, пануванні матеріального над духовним, суспільства над індивідом. К. Генрі вбачав джерела проблеми цінностей у тому, що цивілізація свідомо виключає віру в те, що існує світ трансцендентної моральності із властивими їй абсолютними цінностями. Втративши трансцендентні абсолютні, сучасна філософія, етика й право зайшли в глухий кут, коли закон вже не страшний, етика не обов'язкова, розум втратив свою загальнообов'язану вагомість. К. Ясперс вважав, що дехристиянізація культури й зростання раціоналізму приводять до формування небезпечної самовпевненості людини в конструктивності роз'єднання й атомізації людей. У культурі, що втратила Бога, стверджується панування техніки, людина втрачає традиції, її завдання зводиться до того, щоб робити винятково корисні функції. Внаслідок цього людина відчуває глибоку незадоволеність, перетворившись у машину з виробництва корисностей, у придаток такої машини, яка не є ні особистістю, ні індивідуальністю.

М.Бердяєв вбачав головну проблему кризи релігійно-особистісних цінностей у тому, що людина зрозуміла свободу як свавілля, бунт проти світоустрою. Шлях свавілля обертається для людини тим, що

вона стає рабом своєї біологічної природи, самих нищих поштовхів, свобода переходить у свою протилежність. Бердяєв відзначав, що криза цінностей особистості в сучасній культурі проявляється й у тому, що на зміну вірі в Бога приходить ідолотворення й ідолопоклоніння, формами яких є комунізм, фашизм, націонал-соціалізм. Утомлена від свободи без Бога людина готова відмовитися від неї в ім'я сили, яка влаштує її життя внутрішньо й зовні. І.О.Льїн називав втрату людиною релігійно-духовних основ буття головною причиною лиха. Сучасні люди у своїй більшості відірвалися від духовного ґрунту, не випробовують тяги до священного, для них немає безумовних заборон. Людство заблудилося у своєму житті, проявом чого є загальносвітові й національні потрясіння. М.Бубер указував, що в ситуації розриву людини й Бога виникає ситуація "космічної бездомності" людини, її "безприкладної" самотності, яку не може подолати ні індивідуалізм, ні колективізм. З погляду М. Бубера, діалог людини з іншими людьми рятівний і творчий, коли він здійснюється за допомогою Бога, його заповідей про моральність і любов.

Як бачимо, більшість дослідників бачать сьогодні в якості причин духовної кризи людини заміну християнських цінностей цінностями матеріальними, секуляризованими. Ці "цивілізаційні цінності" приводять до того, що людина зводиться до своїх фізіологічних проявів. Наступний етап, найбільш деструктивний для людини: її фізіологічні прояви починають сакралізуватися, відбувається сакралізація фізіології, фізіологізація сакрального. Це все приводить до втрати як фізіології, так і сакрального. Наочно це проявляється в стиранні границі між статтю, між чоловічим і жіночим початком. Таке явище, як зміна статі сприймається як норма, за життя можна переіменувати стать кілька разів. Якась пародія на андрогінат або янгола. Відбувається нівелювання статі в одній людині, щоб нібито відбутися як цілня особистість. Але це приводить до зворотного результату, особистість або спотворюється до демонічної подоби або зникає. Втрачається цілісне розуміння людської особистості, губиться здатність бути особистістю й розвивати свої особистісні якості у всій повноті й красі поняття "особистість". Тому що людина не може бути особистістю без Бога [2].

Якщо людина віддаляється від Бога, то каяття знищує значну частину відриву, що утворюється, і наближає її до Христа. Глибоке, щире каяття у вчиненому спричиняє, як правило, істотну внутрішню реорганізацію душ і розумів. Поряд з поняттям каяття існує родинне йому слово покаєння, також похідне від дієслова каятися. У Новому Завіті покаєння розуміється не просто як каяття із приводу якогось конкретного діяння, а як духовне відродження, корінна зміна серцевого настрою й розумового стану.

Якщо каяття є морально-психологічною універсальною і характеризує життя як релігійної, так і секулярної свідомості, то покаєння властиве тільки віруючому. Воно передбачає серйозний намір занепаляти людини не просто встати на ноги, а й піднятися над своєю гріховною природою, духовно відродитися, призвавши на допомогу Христа [3].

Зміни, які відбуваються в сучасному громадському житті, неоднозначні і вимагають подальшого детального дослідження. Необхідно також звернути особливу увагу на секулярні процеси, що відбуваються в Україні. Під їх впливом формується новий світогляд, трансформується система онтологічних, гносеологічних і аксіологічних орієнтирів особистості. А нове не завжди краще старого. Адже жодна історична епоха не надавала ще людству стільки можливостей, як сучасність, але людина не стала більш щасливою, ніж за старих часів. Сьогодні усе більше говорять, що людина мертва (М.Фуко). Як бачимо переорієнтація людини на цивілізаційні, утилітарні цінності приводить до руйнування традиційних духовних основ суспільства, порушення культурної спадкоємності, до духовної кризи особистості. Сучасна людина, на жаль, заповнює "порожнечу в душі розміром з Бога" чим завгодно, але тільки не Богом.

Використані джерела

1. Августин Архиепископ. Традиционные религии перед вызовом секуляризации [Електронний ресурс] / Архиепископ Августин // Мировой общественный форум "Диалог цивилизаций" (Родос, Греция, 29.9 – 2.10.2004). – Режим доступу: <http://orthodox.lviv.ua/news/conferenc/secular.htm>
2. Бачинин В. Государственный секуляризм – стратегия, угашающая дух [Електронний ресурс] / Владислав Бачинин // Русский Архипелаг. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/authors/bachinin/?library=1936>.
3. Вальверде К. Личность в человеческом общении [Електронний ресурс] / Карлос Вальверде // Библиотека "Полка букиниста". – Режим доступу: http://society.polbu.ru/valverde_antropology/ch55_i.html.
4. Неклесса А. Битва за будущее [Електронний ресурс] / Александр Неклесса // Пришествие постсовременного мира. – Режим доступу: http://www.intelros.ru/2007/03/15/aleksandr_neklessa_bitva_zh_budushhee_sovremennaja_kniga_peremen.html.
5. Самохвалова В.И. Глобализация и неоязычество / В.И. Самохвалова // Полигнозис. – 2001. – № 2(14). – С.118-126.
6. Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление / А.И. Уткин. – М.: Логос, 2001. – 254 с.
7. Филатов С. Религиозная жизнь Евразии: реакция на глобализацию [Електронний ресурс] / Сергей Филатов // Русский Архипелаг. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/geoculture/religions/Eurasia/reaction>.